

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

رساله دکتری رشته فلسفه اخلاق

فیلترینگ و اخلاق

اصول اخلاقی پالایش محتوا در فضای سایبر

استاد راهنما:

دکتر حمید شهریاری

استادان مشاور:

دکتر عسکر دیرباز

دکتر محسن جوادی

نگارنده:

حسینعلی رحمتی

۱۳۹۶

تاریخ: ۹۲/۶/۵
شماره: ۸۹۱۵۹۰۶۷۰۳
پیوست: -

صورت جلسه دفاع از رساله دکتری

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه رساله

جناب آقای/سرکارخانم: رحمتی حسینعلی

رشته: اخلاق - فلسفه اخلاق به شماره دانشجویی: ۸۹۱۵۹۰۶۷۰۳

تحت عنوان: فیلترینگ و اخلاق: اصول اخلاقی پالایش محتوا در فضای سایبر

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۹۶/۰۷/۰۴ تشکیل گردید.

در این جلسه رساله مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۹

نمره به حروف **نوزده** را با درجه **عالی** دریافت نمود.

نام خانوادگی و نام استاد	سمت	رتبه علمی	امضاء
جناب آقای دکتر شهریار حمید	استاد راهنما	استادیار	
جناب آقای دکتر دیرباز عسگر	استاد مشاور	دانشیار	
جناب آقای دکتر جوادی محسن	استاد مشاور	استاد	
آقای دکتر شبیری زنجانی سید حسن	استاد ناظر داخلی	استادیار	
جناب آقای دکتر شریفی احمد حسین	استاد ناظر خارجی	دانشیار	
سرکارخانم دکتر خزاعی راوری زهرا	داور، ناظر شکلی و نماینده تحصیلات	استاد	

مستبر تحصیلات تکمیلی

نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی
دانشکده الهیات و معارف اسلامی

۵
✓
۹۵

مکان:

قم جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

پستی: ۳۷۱۶۴۶۶۱۱

تلفن: ۳۲۸۵۳۱۱

تورنویس:

ت آموزش: ۳۲۸۵۵۶۲

ت اداری: ۳۲۸۵۵۶۶

ت دانشجویی: ۳۲۸۵۵۶۸

مدیریت تحصیلات تکمیلی

« تعهد نامه اصالت پایان نامه / رساله »

اینجانب آقای حسینعلی رحیمی به شماره دانشجویی: ۸۹۱۵۹۰۶۷۰۴ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد دوره دکتری رشته فلسفه اخلاق که در تاریخ ۱۳۹۱/۱/۱۳ از پایان نامه رساله خود تحت عنوان: "فلسفه و اخلاق: اصول اخلاقی، نظریات فقهی، نظریات فلسفی، در نهاد سیاست" با کسب نمره ۱۹ و درجه عالی دفاع نموده‌ام، بدین وسیله متعهد می‌شوم:

- ۱- این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.
- ۲- این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه قم مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی اینجانب هیچ‌گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام خانوادگی: رحیمی
تاریخ و امضاء:

صحت امضای دانشجو مورد تأیید است.
ناظر و نماینده تحصیلات تکمیلی
نام و نام خانوادگی: ...
تاریخ و امضاء:

تقدیم:

به همسر گرامی ام

به پاس همراهی و صبوری‌هایش

و به یاد:

بیش از یک‌صد تن از دوستان شهیدم

تشریح و قدردانی:

از همه کسانی که خوشه چین بوستان

دانش، معرفت و تجربه آنان بوده‌ام

چکیده:

اینترنت و فضای مجازی شکل گرفته بر بستر آن امروزه از منظر اخلاقی کارکردی دوگانه پیدا کرده است و به موازات منافع فراوانی که دارد محیطی برای شکل گیری چالش های اخلاقی و بروز ردایل اخلاقی نیز شده است. یکی از تدابیر اندیشیده شده در جوامع مختلف برای پیشگیری از این ردایل، اعمال فیلترینگ و پالایش محتوا است. با توجه به ضرورت بررسی اخلاقی فرایند فیلترینگ و فقدان کوشش های علمی و پژوهشی نظام مند در این زمینه، پژوهش حاضر واکاوی اصول و مبانی فرایند فیلترینگ از منظر اخلاقی را وجهه همت خود ساخته و از یک «فیلترینگ حدقلی و اخلاقی» دفاع می کند. یافته های تحقیق حاضر بیان گر آن است که این ایده مبتنی است بر مبانی ای چون لزوم حراست از حیات طیبه انسانی، حرمت ظلم به دیگران، ضرورت دفع ضرر محتمل، امر به معروف ونهی از منکر، و لزوم پرهیز از کفران نعمت. همچنین همه مرتبطان با فیلترینگ، اعم از کاربران عادی و نهادهای حاکمتی، بایستی در ارتباط با فیلترینگ به اصول اخلاقی از قبیل پرهیز از آسیب به دیگران، جبران ضرر، آگاهی بخشی، اهتمام به تربیت اخلاقی، داشتن رفتار مسوولانه در فضای مجازی، رازداری و امانتداری توجه و تقید داشته باشند. همچنین با انجام پژوهش حاضر مشخص شد اولاً هم کاربران هم نهادهای ذی ربط درباره فیلترینگ وظایفی اخلاقی را بر عهده دارند، و در این مسیر گاه با تنگنا یا تراحم اخلاقی مواجه می شوند، ثانیاً نقض اخلاق فیلترینگ پیامدهایی چون تضییع حقوق مردم، آسیب دیدن فضای اخلاقی جامعه، از بین رفتن احترام به قانون، اتلاف هزینه و وقت افراد، نقض حریم خصوصی، و تهدید شدن امنیت کشور را به دنبال دارد. ثالثاً فیلترینگ بیشتر صبغه درمان دارد و باید بیشتر به عنوان آخرین راه حل به آن نگریسته شود و از این رو لازم است که پیش و بیش از آن به مسئله تربیت اخلاقی و دانش افزایی جامعه همت گماشت و در این راه به هر اندازه فیلترینگ و نظارت اخلاقی درونی کاربران افزایش یابد نیاز به فیلترینگ بیرونی کاهش می یابد. روش پژوهش حاضر از نظر گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و رصد میدانی فضای مجازی، و از نظر ارایه اطلاعات به صورت تحلیلی و کاربردی بوده است. برای تبیین مباحث هم از منابع فلسفی استفاده شده هم منابع و آموزه های دینی.

واژگان کلیدی: اخلاق فیلترینگ؛ پالایش محتوا در فضای مجازی؛ اخلاق

فناوری اطلاعات؛ اخلاق کاربردی؛ ردایل دیجیتال.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	۱. طرح مسئله
۴	۲. پرسش اصلی پژوهش
۵	۳. فرضیه اصلی پژوهش
۵	۴. پرسش ها و فرضیه های فرعی
۶	۵. نظریه های رقیب
۶	۶. ضرورت و اهمیت تحقیق
۹	۷. اهداف پژوهش
۹	۸. کاربردها و خروجی های مورد انتظار از تحقیق
۱۰	۹. روش تحقیق
۱۰	۱۰. پیش فرض های تحقیق
۱۱	۱۱. پیشینه تحقیق و نقد ادبیات موضوع
۱۲	۱۲. منابع تحقیق
۱۳	۱۳. دشواری های تحقیق
۱۳	۱۴. سامان دهی تحقیق
۱۵	۱۵. مخاطبان اثر
۱۵	۱۶. تشکر و قدردانی
۱۷	فصل اول: کلیات
۱۸	مقدمه فصل
۱۸	بخش اول: مفهوم شناسی تحقیق
۱۸	۱.۱، ۱. فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا)
۱۹	۱.۱، ۲. فضای مجازی
۲۰	۱.۱، ۳. اخلاق

۲۲	۱,۴. اخلاق کاربردی.....
۲۲	۱,۵. اخلاق فناوری اطلاعات(اخفا).....
۲۷	۱,۶. محتوا.....
۲۷	۱,۷. فیلترینگ.....
۳۱	۱,۸. اخلاق فیلترینگ.....
۳۱	۱,۹. مرتبطان فیلترینگ.....
۳۱	بخش دوم: فیلترینگ در کشورهای جهان.....
۳۳	۲,۱. آمریکا.....
۳۴	۲,۲. فرانسه.....
۳۵	۲,۳. انگلیس.....
۳۵	۲,۴. ایتالیا.....
۳۵	۲,۵. آلمان.....
۳۶	۲,۶. استرالیا.....
۳۶	۲,۷. چین.....
۳۷	۲,۸. عربستان سعودی.....
۳۷	۲,۹. سوریه.....
۳۷	۲,۱۰. امارات.....
۳۸	۲,۱۱. هندوستان.....
۳۸	۲,۱۲. سایر کشورها.....
۳۸	جمع بندی فصل.....
۴۰	فصل دوم: فیلترینگ در ایران.....
۴۱	مقدمه فصل.....
۴۲	۱. جمهوری اسلامی و مسئله فضای مجازی.....
۴۳	۱,۱. جرایم رایانه ای در ایران.....
۴۳	۱,۲. اقسام جرایم رایانه ای در ایران.....
۴۵	۱,۳. تاریخچه فیلترینگ در ایران.....
۴۷	۲. برنامه‌های مرتبط با فیلترینگ در ایران.....
۴۷	۲,۱. تشکیل شورای عالی فضای مجازی.....
۴۸	۲,۲. تشکیل کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه.....
۴۹	۲,۳. اجرای طرح «تسما».....
۴۹	۲,۴. واگذاری بخشی از فیلترینگ به نهادهای غیر دولتی.....
۵۰	۲,۵. تشکیل پلیس فتا.....
۵۱	۲,۶. ارائه سرویس VPN قانونی.....
۵۲	۲,۷. طرح‌های دیگر.....
۵۲	۳. اعمال فیلترینگ در ایران.....
۵۳	۳,۱. از نظر فرایند انجام.....
۵۴	۳,۲. از نظر شیوه اجرا.....
۵۷	۴. فرایند اعتراض و درخواست رفع فیلتر.....
۵۸	۵. آسیب‌شناسی اخلاقی اجرای فیلترینگ در ایران.....
۵۸	۵,۱. برخورد متفاوت با موارد یک‌سان.....
۵۹	۵,۲. عدم احساس مسوولیت کاربران.....
۶۰	۵,۳. کم توجهی به کارهای ایجابی.....
۶۱	۵,۴. نگاه ساده انگارانه به فیلترینگ.....
۶۱	۵,۵. نگاه بدبینانه به فعالان سایبری.....
۶۱	۵,۶. استفاده ابزاری از فیلترینگ.....
۶۲	۵,۷. دوگانگی عمل و نظر.....
۶۴	۵,۸. ابهام معنایی.....

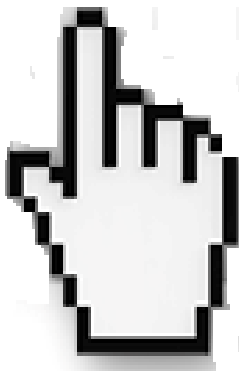
۶۵	.....	۵,۹	عدم دقت در تشخیص مصادیق
۶۶	.....	۵,۱۰	ناآگاهی کاربران
۶۷	.....	۵,۱۱	سوء استفاده از VPNها
۶۷	.....	۵,۱۲	عدم توازن بین «توسعه» و «امنیت» شبکه
۶۸	.....	۵,۱۳	محدود کردن سرعت و پهنای باند اینترنت
۶۸	.....	۵,۱۴	گشاده دستی در اعمال فیلترینگ
۶۹	.....	۵,۱۵	ممانعت از «خیر کثیر» به خاطر «شر قلیل»
۶۹	.....	۵,۱۶	کم اثر بودن فیلترینگ به شیوه جاری
۷۰	.....	۵,۱۷	برخوردهای غیرمنضبط
۷۱	.....	۵,۱۸	عدم اطلاع رسانی مناسب
۷۲	.....	۵,۱۹	عدم هماهنگی مراکز تصمیم گیری
۷۴	.....	۵,۲۰	اختلاف نظر مسوولان
۷۴	.....	۵,۲۱	عدم تناسب جرم و مجازات
۷۵	.....	۵,۲۲	غیرهوشمند بودن فیلترینگ
۷۶	.....	۵,۲۳	فیلترینگ ناخواسته
۷۶	.....	۵,۲۴	کم تحمل بودن برخی مسوولان
۷۷	.....	۵,۲۵	بی سلیقه گی در اعمال فیلترینگ
۷۸	.....	۵,۲۶	افزایش انگیزه قانون گریزی
۷۹	.....		جمع بندی فصل
۸۱	.....		فصل سوم: بررسی و نقد ادله مخالفان فیلترینگ
۸۲	.....		مقدمه فصل
۸۳	.....		۱. فیلترینگ، و نگرش لیبرالیستی به جریان آزاد اطلاعات
۸۶	.....		۲. بایسته های نقد مخالفان
۸۷	.....		۳. نقد و بررسی ادله مخالفان فیلترینگ
۸۷	.....	۳,۱	۳,۱ سلب اختیار کاربران، و نقض آزادی آنان
۹۶	.....	۳,۲	۳,۲ مخالف با حقوق بشر
۹۸	.....	۳,۳	۳,۳ محدود کردن مالکیت و دخالت در اموال دیگران
۱۰۰	.....	۳,۴	۳,۴ اعمال نوعی دیکتاتوری فناورانه
۱۰۱	.....	۳,۵	۳,۵ زمینه سازی برای محدودیت های دیگر
۱۰۴	.....	۳,۶	۳,۶ ضرورت اطلاع رسانی به جای ممانعت
۱۰۶	.....	۳,۷	۳,۷ ادله دیگر
۱۰۷	.....		جمع بندی فصل
۱۰۹	.....		فصل چهارم: فیلترینگ حداقلی و اخلاقی
۱۱۰	.....		مقدمه فصل
۱۱۱	.....		۱. تعریف فیلترینگ حداقلی و شاخصه های آن
۱۱۳	.....		۲. کاربردها
۱۱۳	.....		۳. چرایی فیلترینگ حداقلی و اخلاقی
۱۱۳	.....	۳,۱	۳,۱ اصل عدم ممانعت از دسترسی به فضای مجازی
۱۱۹	.....	۳,۲	۳,۲ ارتکاب ردایب اخلاقی در فضای مجازی
۱۳۱	.....	۳,۳	۳,۳ ضررهای و آسیب های فراوان ردایب ارتکابی در فضای مجازی
۱۳۳	.....	۳,۴	۳,۴ وظیفه اخلاقی همگان در پیش گیری از این ردایب
۱۳۶	.....	۳,۵	۳,۵ ممانعت از دسترسی، به عنوان یکی از راه های پیش گیری
۱۴۴	.....	۳,۶	۳,۶ مسوولیت سنگین تر حکومت در زمینه اخلاقی شدن فضای مجازی
۱۴۷	.....	۳,۷	۳,۷ افزایش امکان تضييع حقوق با گشاده دستی در اعمال فیلترینگ
۱۴۷	.....	۳,۸	۳,۸ لزوم پرهیز از کارهای زمینه ساز تضييع حقوق
۱۴۷	.....	۳,۹	۳,۹ فیلترینگ حداقلی، به مثابه فعلی اختیاری
۱۴۸	.....	۳,۱۰	۳,۱۰ لزوم مراعات اصول اخلاقی در افعال اختیاری

۱۴۹	جمع بندی فصل.....
۱۵۱	فصل پنجم: فیلترینگ، وظایف اخلاقی، و تزامم اخلاقی.....
۱۵۲	مقدمه فصل.....
۱۵۲	بخش اول: فیلترینگ و وظایف اخلاقی.....
۱۵۴	۱,۱ منشأ الزام و مبانی وظایف.....
۱۵۶	۱,۲ افراد مسوول و موظف.....
۱۵۶	۱,۲,۱ تولیدکنندگان محتوا.....
۱۵۷	۱,۲,۲ توزیع کنندگان محتوا.....
۱۵۷	۱,۲,۳ استفاده کنندگان از محتوا.....
۱۵۷	۱,۲,۴ ناظران بر محتوا.....
۱۵۷	۱,۳ وظایف اخلاقی مشترک درباب فیلترینگ.....
۱۵۸	۱,۳,۱ پرهیز از آسیب و زیان بی دلیل به دیگران.....
۱۵۸	۱,۳,۲ جبران آسیبها و زیان ها.....
۱۵۹	۱,۳,۳ دانش افزایی.....
۱۵۹	۱,۳,۴ آگاهی بخشی و اطلاع رسانی.....
۱۵۹	۱,۳,۵ نظارت.....
۱۶۰	۱,۳,۶ اهتمام به تربیت اخلاقی.....
۱۶۰	۱,۳,۷ مراقبت از حریم خصوصی.....
۱۶۰	۱,۳,۸ همدلی، همکاری و اعتماد متقابل.....
۱۶۱	۱,۳,۹ مراعات حق الله و حق الناس.....
۱۶۲	۱,۴ وظایف اخلاقی شهروندان.....
۱۶۲	۱,۴,۱ رفتار مسوولانه و پرهیز از سد کردن باب خیر.....
۱۶۲	۱,۴,۲ پرهیز از دور زدن فیلترینگ.....
۱۶۳	۱,۴,۳ عدم ارائه خدمات به نقض کنندگان اخلاق.....
۱۶۳	۱,۴,۴ نقد سیاستها و رفتارها.....
۱۶۵	۱,۵ وظایف اخلاقی نهادهای حاکمیتی.....
۱۶۵	۱,۵,۱ داشتن نیت خیر و قصد اصلاح.....
۱۶۶	۱,۵,۲ رازداری و امانت داری.....
۱۶۶	۱,۵,۳ توجه به فیلترینگ حداقلی.....
۱۶۶	۱,۵,۴ استفاده از خرد جمعی نخبگان و فرهیختگان.....
۱۶۷	۱,۵,۵ تهیه کدها و منشورهای اخلاقی.....
۱۶۷	۱,۵,۶ حسن ظن، سعه صدر، و انتقادپذیری.....
۱۶۹	۱,۵,۷ دقت در انتخاب ضابطان و مدیران.....
۱۶۹	۱,۵,۸ دقت در تشخیص و تعیین مصادیق.....
۱۷۰	۱,۵,۹ چاره اندیشی برای کاهش فیلترینگ.....
۱۷۰	۱,۵,۱۰ تلاش و جدیت برای کاستن از خطاها.....
۱۷۰	۱,۵,۱۱ مسوولیت پذیری و پاسخ گویی.....
۱۷۱	۱,۵,۱۲ مراعات عدالت و عدم تبعیض.....
۱۷۱	۱,۵,۱۳ واقع بینی.....
۱۷۱	۱,۵,۱۴ انجام فعالیت های ایجابی.....
۱۷۲	۱,۶ چالش های فراروی عمل به وظایف اخلاقی.....
۱۷۲	۱,۶,۱ تعارض و تزامم اخلاقی.....
۱۷۲	۱,۶,۲ توجیهات نظری.....
۱۷۳	۱,۶,۳ ضعف اخلاقی.....
۱۷۴	۱,۶,۴ اختلاف مجریان و مخاطبان.....
۱۷۴	۱,۶,۵ ناآگاهی نسبت به وظایف.....
۱۷۵	۱,۶,۶ خطاهای غیرانسانی.....

۱۷۵.....	۶،۲. راه کارهایی برای کاهش چالش ها.....
۱۷۷.....	بخش دوم: فیلترینگ و تزامم اخلاقی.....
۱۷۷.....	۲،۱. تعریف.....
۱۸۰.....	۲،۲. نمونه هایی از تزاممات اخلاقی مربوط به فیلترینگ.....
۱۸۰.....	۲،۲،۱. حفظ حریم خصوصی / خیر رساندن به دیگران.....
۱۸۲.....	۲،۲،۲. راست گویی / پرهیز از اشاعه گناه.....
۱۸۳.....	۲،۲،۳. مجازات خطاکار / عدم تنبیه بی گناه.....
۱۸۴.....	۲،۲،۴. عدم نقض قانون / دفاع از کشور.....
۱۸۵.....	۲،۲،۵. خدمت به مردم / عدم ایجاد بدبینی نسبت به دین.....
۱۸۵.....	۲،۲،۶. حفظ حقوق شهروندان / حفظ بیت المال.....
۱۸۷.....	۲،۲،۷. اجرای قانون / جلوگیری از لوٹ شدن قانون.....
۱۸۸.....	۲،۲،۸. حفظ امنیت / حفظ رضایت شهروندان.....
۱۸۹.....	۲،۲،۹. عدم اشاعه جرم / دفاع از حق خود.....
۱۹۰.....	۲،۳. راهکارهای حل یا کاهش تزاممات اخلاقی.....
۱۹۲.....	۲،۳،۱. توجه به «فیلترینگ حداقلی».....
۱۹۲.....	۲،۳،۲. تفکیک کاربران از نظر سطح دسترسی و اعمال فیلترینگ.....
۱۹۲.....	۲،۳،۳. تربیت اخلاقی و تقویت «خود - پالایشگری».....
۱۹۳.....	۲،۳،۴. مدیریت استفاده از فضای مجازی.....
۱۹۴.....	۲،۳،۵. تقویت تفکر اخلاقی.....
۱۹۵.....	۲،۳،۶. تمسک به نظریه های اخلاقی.....
۱۹۶.....	۲،۳،۷. موارد دیگر.....
۱۹۷.....	جمع بندی فصل.....
۱۹۹.....	فصل ششم: پیامدهای نقض اخلاق فیلترینگ، و راههای کاهش آن.....
۲۰۰.....	مقدمه فصل.....
۲۰۰.....	بخش اول: پیامدهای نقض اخلاق فیلترینگ.....
۲۰۰.....	۱،۱. تزییع حقوق خداوند.....
۲۰۱.....	۱،۲. تزییع حقوق حاکمیت.....
۲۰۱.....	۱،۳. عدم تناسب هزینه - فایده.....
۲۰۲.....	۱،۴. آسیب دیدن وجهه کشور.....
۲۰۲.....	۱،۵. جرم زایی و مجرم افزایی.....
۲۰۳.....	۱،۶. تزییع حق بر توسعه.....
۲۰۳.....	۱،۷. تزییع حق بر اخلاقی زیستن.....
۲۰۴.....	۱،۸. عدم وصول به اهداف فیلترینگ.....
۲۰۴.....	۱،۹. ایجاد بدبینی به دین، دینداران و حکومت دینی.....
۲۰۵.....	۱،۱۰. ضمانت دنیوی و عقوبت اخروی.....
۲۰۵.....	۱،۱۱. موجه شدن دور زدن فیلترینگ.....
۲۰۶.....	۱،۱۲. بسته شدن باب گفت و گو.....
۲۰۷.....	۱،۱۳. اتلاف وقت کاربران.....
۲۰۷.....	۱،۱۴. افزایش احساس کدورت و حس ناامیدی در جامعه.....
۲۰۷.....	۱،۱۵. آسیب دیدن اصل اطلاع رسانی متعهدانه.....
۲۰۸.....	۱،۱۶. محروم شدن جامعه از کاربردهای مثبت اینترنت.....
۲۰۹.....	۱،۱۷. ضررهای اقتصادی.....
۲۰۹.....	۱،۱۸. فراهم کردن بهانه مسوولیت گریزی.....
۲۱۰.....	۱،۱۹. گرم شدن بازار سودجویان.....
۲۱۱.....	۱،۲۰. حق پنداری و هم دلی با محتوای باطل.....
۲۱۱.....	۱،۲۱. آسیب دیدن فضای مجازی کشور.....
۲۱۲.....	۱،۲۲. تهدید امنیت ملی کشور.....

۲۱۲	بخش دوم: پالایش درونی، آگاهی بخشی و مسئله کاهش فیلترینگ.....
۲۱۲	۲,۱. یک نکته.....
۲۱۳	۲,۲. الف) نقش آگاهی بخشی در کاهش فیلترینگ.....
۲۱۳	اهمیت آموزش و دانش افزایی.....
۲۱۵	۲,۳. چه کسانی باید آموزش ببینند؟.....
۲۱۶	۲,۳,۱. کاربران.....
۲۱۶	۲,۳,۲. والدین.....
۲۱۶	۲,۳,۳. تولید کنندگان و توزیع کنندگان نرم افزار و سخت افزار.....
۲۱۶	۲,۳,۴. سیاستگذاران و مجریان فیلترینگ.....
۲۱۷	۲,۴. محتوای آموزش.....
۲۱۷	۲,۵. ب) تاثیر خود – پالایشگری اخلاقی در کاهش فیلترینگ.....
۲۱۸	۲,۶. ضرورت توجه به خود – پالایشگری.....
۲۱۹	۲,۷. مبانی پالایش درونی از دیدگاه اسلام.....
۲۲۰	۲,۷,۱. باور به حضور در محضر خداوند.....
۲۲۱	۲,۷,۲. مسوولیت اخلاقی و حسابرسی اخروی.....
۲۲۱	۲,۷,۳. تقوا؛ سازوکاری درونی برای نظارت و حسابرسی.....
۲۲۲	۲,۷,۴. ارزشمندی و کرامت انسان.....
۲۲۳	۲,۷,۵. دوستی با خداوند.....
۲۲۳	۲,۸. اصول و بایسته‌های خود – پالایش‌گری اخلاقی.....
۲۲۴	۲,۸,۱. مشارطه، مراقبه و محاسبه اخلاقی.....
۲۲۵	۲,۸,۲. معرفت افزایی اخلاقی.....
۲۲۶	۲,۸,۳. سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، فرهنگ سازی.....
۲۲۶	۲,۹. چالش‌های فراروی خود – پالایش‌گری اخلاقی.....
۲۲۶	۲,۹,۱. غلبه هوای نفس و وسوسه‌های شیطانی.....
۲۲۷	۲,۹,۲. ناآگاهی کاربران.....
۲۲۷	۲,۹,۳. خودفریبی و بهانه جویی.....
۲۲۸	جمع بندی فصل.....
۲۳۰	جمع بندی و چند نکته پیشنهادی.....
۲۳۱	۱. جمع بندی و نتیجه‌گیری.....
۲۳۳	۲. چند نکته پیشنهادی.....
۲۳۴	۲,۱. تربیت شهروندان برای روزگار بدون فیلترینگ.....
۲۳۷	۲,۲. فیلتر کردن شبکه‌های اجتماعی.....
۲۳۹	۲,۳. حوزه‌های علمیه، اخلاق و مسئله فیلترینگ.....
۲۴۴	۲,۴. لزوم ارائه مدل اخلاقی توسط اندیشمندان جامعه ما.....
۲۴۶	۲,۵. عوامل و زمینه‌های رذایل اخلاقی دیجیتال.....
۲۶۰	منابع.....
۲۶۱	الف) منابع فارسی و عربی.....
۲۶۸	ب) منابع اینترنتی.....
۲۷۷	ج) منابع انگلیسی.....

مقدمه

۱. طرح مسئله

۱. تغییر و تحولات انجام گرفته در عرصه علم و فناوری در عصر حاضر، زندگی انسان امروز را به شدت تغییر داده است. فناوری اطلاعات و ارتباطات یکی از مهم ترین عرصه هایی است که هم شاهد این تغییرات بوده هم باعث تحولات فراوان شده است. در این میان، شبکه گسترده جهانی^۱ که به مدد اینترنت شکل گرفته، به گونه ای حیرت انگیز افزون بر ریشه دواندن در ذهن و ضمیر انسان امروزی، زندگی، زمینه و زمانه ای متفاوت را فراروی او قرار داده است. پیدایش فضای سایبر را از نظر اهمیت و تاثیر بر زندگی انسان امروز می توان هم سنگ پیدایش ماشین چاپ یا کشف آتش دانست. فضای مجازی هم اکنون به صورت روزافزون در حال جذب شهروندان ربع مسکون است. این امر به گونه ای است که گاه تعداد ساکنان برخی از پایگاه ها و شبکه های اجتماعی موجود در فضای مجازی از تعداد شهروندان کشورهای فضای حقیقی نیز بیشتر است.^۲ اگر در زمان های گذشته انسان ها سعی می کردند با گردآوری و ذخیره پول و اشیای

---

۱. World Wide Web (=WWW).

۲. به عنوان مثال، بر اساس آن چه برخی خبرگزاری ها اعلام کرده اند شبکه اجتماعی فیس بوک هم اکنون (سال ۲۰۱۲م) بیش از ۶۰۰ میلیون عضو دارد. تعداد کاربران ماهانه این شبکه در جولای سال ۲۰۱۰م برابر با ۵۰۰ میلیون نفر بوده و این رقم در سال ۲۰۱۲م دوبرابر شده است. بر اساس همین گزارش ها ماهانه بیش از یک میلیارد بار در سراسر جهان کاربران وارد حساب های کاربری خود در این سایت می شوند و مطلبی را به اشتراک

قیمتی برای خود و فرزندان شان سرمایه و قدرتی فراهم کنند انسان‌عصر حاضر به گونه ای سیری ناپذیر در صدد پس انداز کردن «داده ها» و تولید «اطلاعات» است،^۱ چرا که جهان بینی او تغییر کرده و شعارش این شده که «اطلاعات، قدرت است».^۲

۲. فضای مجازی مجموعه ای از فرصت‌ها و تهدیدهایی است که به مدد پیشرفت های سریعی که در آن هر روز اتفاق می افتد بر میزان آنها افزوده می شود. نه مزایا و کارکردهای مثبت این فضا آن چنان ناچیز است که بتوان از آن چشم پوشید و نگاهی یک سره بدبینانه به آن داشت، و نه تهدیدها و مشکلاتی که در پی دارد آن چنان کوچک است که بتوان آنها را نادیده گرفت و تصمیم گیری درباره استفاده از آن را یک‌سره به خود کاربران فضای مجازی واگذار کرد. این وضعیت‌پریش‌ها و دغدغه های فروانی را مطرح کرده که بخشی از آنها به حوزه اخلاق مربوط می شود. این پرسش ها بیان‌گر فضایی است که بر بستر آن، انجام پژوهش حاضر ضرورت یافته است. در تحقیقی که به محضر مخاطبان گرامی تقدیم می شود مهم ترین دغدغه آن است که مشخص شود آیا از نظر اخلاقی می توان با بهره‌گیری از فیلترینگ مانع

می‌گذارند یا از مطالب دیگران استفاده می‌کنند («یک میلیارد کاربر در فیس بوک»، سایت پارسینه، ۱۵ مهر ۱۳۹۱، کد مطلب: ۶۸۱۷۲).

۱. «مطالعه معروف به جهان دیجیتال که هر ساله توسط موسسه ای. دی. سی. و به سفارش شرکت ای. ام. سی. انجام می‌شود، نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۲۰م برای هر فرد روی کره زمین ۵۲۰۰ گیگابایت داده وجود خواهد داشت. به گزارش وب سایت CIO، نتایج این مطالعه حاکی از این است که در عرض هشت سال آینده حجم کل داده‌های دیجیتال تولید شده روی کره زمین از ۴۰ زتابایت فراتر خواهد رفت و این به آن معناست که تا آن زمان هر فرد به طور متوسط ۵۲۰۰ گیگابایت داده تولید خواهد کرد. ۴۰ زتابایت معادل ۴۰ تریلیون گیگابایت است که به گفته پژوهشگران این رقم ۵۷ برابر کل دانه‌های شن و ماسه کل سواحل دریاها روی کره زمین است. پیش بینی تحلیل‌گران ای. دی. سی. حاکی از این است که تا سال ۲۰۲۰م میزان داده‌های تولید شده روی کره زمین در هر سال دو برابر سال قبل خواهد بود.» («چهل تریلیون گیگابایت، حجم کل داده‌های دیجیتال»، روزنامه بهار، دوره جدید، ۱۲، (پنجشنبه ۲۳ آذر ۱۳۹۱): ۱۱.

۲. Information is Power.

دسترسی افراد به محتوای ارائه شده در اینترنت شد، و در صورتی که پاسخ مثبت باشد چه اصول اخلاقی را باید مراعات کرد تا مبادا برای اخلاقی سازی فضای سایبر، اصول اخلاقی دیگر نقض شود.

وارد شدن فیلترینگ به ادبیات اخلاقی عصر حاضر به خاطر حضور جدی و پررنگی است که اینترنت در زندگی انسان امروز دارد و موجب سوءاستفاده‌ها، مشکلات و چالش‌های فراوانی شده که جوامع امروزی را تهدید می‌کند. بررسی موضوع‌های مولود یا مرتبط با فناوری اطلاعات و ارتباطات از منظر اخلاق، باعث شکل‌گیری شاخه‌های گوناگونی از اخلاق شده است که از آن جمله است اخلاق کامپیوتر^۱ و اخلاق اینترنت^۲. موضوع فیلترینگ هم در بستر علمی این حوزه‌های نوپدید در فلسفه اخلاق شکل گرفته و بالیده است.

۲. پرسش اصلی پژوهش

پژوهش حاضر در نسبت‌سنجی فیلترینگ با اخلاق، این پرسش را واکاود می‌کند که آیا از نظر اخلاقی می‌توان مانع از دسترسی دیگران به محتوای موجود در فضای مجازی شد یا خیر، و اگر می‌توان مهم‌ترین مبانی، اصول، ضرورت‌ها و بایسته‌های اخلاقی آن کدام است. همچنین مباحثی چون وضعیت فیلترینگ در کشورهای دیگر و در ایران، دیدگاه‌های مختلف درباره اصل فیلترینگ، چگونگی کاهش فیلترینگ، تعارض‌های اخلاقی ناشی از فیلترینگ نیز بررسی خواهد شد.

لازم به ذکر است که اعمال فیلترینگ هر چند می‌تواند از سوی افراد یا نهادهای گوناگون انجام شود^۳، ولی آن چه که در تحقیق حاضر بیشتر مد نظر است فیلترینگی است که توسط نهادهای حاکمیتی سیاستگذاری و اعمال می‌شود.

---

۱. computer ethics.

۲. internet ethics.

۳. مثلاً توسط والدین برای فرزندان، که امروزه به «فیلترینگ خانگی» مشهور شده است.

۳. فرضیه اصلی پژوهش

با عطف توجه به پرسش اصلی، انگاره بنیادین این تحقیق عبارت است از این که اصل اولیه این است که اخلاقاً نمی‌توان مانع از دسترسی دیگران به فضای مجازی شد، ولی به دلایلی که در متن توضیح داده خواهد شد گاه لازم است از این اصل خارج شویم. در این راستا، از نظریه ای با عنوان «فیلترینگ حداقّلی و اخلاقی» دفاع خواهد شد و اصول و مبانی آن تبیین خواهد گردید. همچنین بیان خواهد شد که مواردی چون امانتداری، حفظ کرامت انسانی، همکاری در کارهای خیر، عدم اعانت در کارهای غیراخلاقی، پرهیز از ضرر و آزار بی دلیل دیگران، لزوم مراعات حق الله و حق الناس، از جمله اصولی است که جزو بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ محسوب می‌شود.

۴. پرسش‌ها و فرضیه‌های فرعی

در راستای پیگیری پرسش اصلی، برخی پرسش‌های فرعی هم بررسی می‌شود که از آن جمله است: تعریف شاخه ای از اخلاق، به نام اخلاق فناوری اطلاعات چیست و تاریخچه شکل‌گیری آن کدام است؟ فیلترینگ به چه معناست؟ مهم‌ترین چالش‌های اخلاقی مطرح در فضای سایبر کدام است؟ ادله موافقان و مخالفان فیلترینگ چیست؟ برای کاستن از پیامدهای منفی فیلترینگ چه باید کرد؟ نظارت و کنترل درونی چه نقشی در کاستن از دخالت گسترده نهادهای بیرونی در امر فیلترینگ دارد؟ اعمال فیلترینگ چه نوع تعارض‌های اخلاقی می‌تواند به وجود آورد؟

در پاسخ به سوالات فرعی که در بالا ذکر شد فرضیه‌هایی از این دست‌زیر مطرح می‌شوند: فناوری‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی، به ویژه اینترنت، جزئی جداناپذیر از زندگی انسان امروز در همه جوامع و از جمله در جامعه ما است. هر چند پیدایش، گسترش و افزایش بهره‌گیری از این فناوری‌ها برای افراد و جوامع منافع و مزایای فراوان داشته و حتی در زمینه انجام فضایل اخلاقی هم موثر بوده است ولی تردیدی وجود ندارد سوء استفاده‌ها و رذایل اخلاقی ای

هم که با استفاده از این فناوری‌ها انجام می‌شود بسیار چشم‌گیر و غیر قابل اغماض است. شکل‌گیری مسئله فیلترینگ ناظر به این موارد است. مسئله پالایش اینترنت و ایجاد ممانعت و محدودیت دسترسی افراد به آن، امروزه یکی از جدی‌ترین چالش‌های مطرح میان جامعه و حکومت در کشورهای مختلف است. مسئله فیلترینگ نباید صرفاً ناظر به حفظ حقوق حکومت باشد، بلکه لازم است حقوق کاربران اینترنت نیز مورد توجه جدی قرار گیرد. درونی‌سازی کنترل و نظارت و فرهنگ‌سازی درباب استفاده اخلاقی از اینترنت، نسبت به کنترل و نظارت بیرونی به صورت اعمال فیلترینگ توسط حکومت تاثیر بیشتری برای اخلاقی شدن فضای مجازی دارد.

۵. نظریه‌های رقیب

قائلان به موارد زیر را می‌توان رقبای نظریه مورد دفاع این تحقیق دانست: ۱. قائلان به عدم ضرورت فیلترینگ به طور کلی، خواه از منظر اسلامی به این موضوع بنگرند خواه غیر اسلامی^۱. این گروه هر چند ممکن است در برخی موارد با دیدگاه‌های مطرح شده از منظر اخلاق اسلامی درباب فیلترینگ موافق باشند ولی از نظر مبنای نگرش با تحقیق حاضر اختلاف نظر خواهند داشت. ۲. کسانی که قائل به «فیلترینگ حداکثری» و گسترده هستند، نه «فیلترینگ حداقلی» که مورد دفاع پژوهش حاضر است.

۶. ضرورت و اهمیت تحقیق

موارد زیر بیان‌گر ضرورت انجام پژوهش حاضر است:

۱. اهمیت موضوع

به همان میزان که اینترنت در زندگی انسان امروز اهمیت بیشتری پیدا می‌کند و دامنه خود را می‌گستراند، پیامدها و تاثیرات مثبت و منفی آن نیز گسترش می‌یابد. از آن جا که بخشی از

---

۱. هرچند در عنوان پژوهش حاضر به منظر بحث اشاره نشده است ولی همان گونه که در مقدمه ذکر خواهد شد سعی بر آن است که افزون بر تحلیل‌های اخلاقی و فلسفی، در مواردی که مقدور است از آموزه‌های اسلامی نیز بهره گرفته شود. از این رو نگرش‌های غیراسلامی نیز به عنوان نظریه رقیب محسوب شده است.